

Stiftelsen

Oslo, november 1994

Norsk etnologisk gransking

Postboks 1010, Blindern

0315 OSLO

Spørreliste nr. 169

PERSONLIG HYGIENE I ELDRE TID

I denne spørrelisten ber vi deg tenke så langt tilbake som du husker – til din barndom og ungdom; det gjelder uansett hvor gammel eller ung du er! Når vi her stiller spørsmål om personlig hygiene er det altså først og fremst eldre tiders forhold vi er ute etter. Spørsmålene tangerer flere steder emner og avsnitt fra tidligere lister. Hvis du mener du har svart på noe før, så kan du bare henwise til det.

Mange av dere har sikkert hørt foreldre og besteforeldre fortelle om hygieniske forhold i sin egen ungdom. Vi vil gjerne at du skriver ned slike opplysninger også. Vær da nøye med å opplyse om (omtrentlig) tidspunkt, og hva slags miljø og boligforhold dine slektninger levde i.

Dersom du ønsker å være anonym når det gjelder et så privat emne som den personlige hygiene, ber vi deg si fra spesielt om dette.

Les gjennom hele listen først – og husk: **Eksakte skildringer, eksempler og episoder er mer verdifulle enn allmenne beskrivelser!** Og glem ikke tidfestingene!

Lykke til!

1. De ytre forhold

Begynn med å fortelle om huset/leiligheten du bodde i gjennom barndom/ungdom (leiegård, villa, rekkehus, borettslag, gårdsbruk osv.). Beskriv spesielt toalettforhold, badetrom, servanter og vaskestell på de enkelte rom. Hvis du i din tid opplevde at det ble lagt inn varmt/kaldt vann, WC, innredet eget badetrom osv. vil vi gjerne at du beskriver forholdene før og etter. Husk omtrentlige årstall.

Hadde dere bryggerhus – på tunet eller i kjelleren? Beskriv det.

Fortell gjerne om besøk hos slekt/venner/naboer der de sanitære forholdene var annerledes.

2. Hår og skjegg

Hvor ofte vasket man vanligvis håret? Hvordan foregikk det, hva slags vaskemiddel/såpe/ shampoo ble brukt? Fikk man håret vasket hos frisør? Hvordan laget man krøller i håret? Beskriv fremgangsmåte og hjelpemidler. Var det noen som farget håret, hva ble brukt? Hva slags andre midler ble brukt i hårpleien ("Brylcreme", pomade, "tørrvask", o.l.)? Fortell det du vet om både kvinner og menn.

Hvor ofte kjemmet mannfolk håret? Hadde man felles eller egen kam/børste?

Fortell om hva som var det vanligste: langt/kort hår, på kvinner, barn, menn, – unge og gamle. Når kom endringer? Hvem klippet? Hjemme – eller hos frisør?

Berett om løse fletter, hårtopper, valker o.l. som ble brukt av deg selv eller av din mor/bestemor. Hvordan og når ble de brukt; sov man med dem om natten? Ble de rengjort?

Fortell om barbering. Når, hvor i huset, og med hva barberte man seg (kniv, høvel, kost, såpe, barbevann, etc.)? Gikk man til barbereren ved spesielle anledninger? Fortell om ulike typer skjegg og barter som var vanlige i din ungdom. Brukte man bartevoks? Var det særskilte grupper av menn som hadde skjegg/barter? Fortell om endringer. Hvor nøye var mannfolkene med å vaske og rengjøre skjegget?

3. Munnhygiene

Hvor omhyggelig var man med tannhygiene? Hvor ofte ble munn, tenner og gebiss rengjort? Hvordan, og med hvilke hjelpemidler? Hvor tidlig begynte barn å pusse tennene? Bruktes noen form for munnvann?

Kan du huske – eller har du hørt fortalt – når tannbørsten kom i bruk i ditt miljø?

4. Vask og stell av kroppen

Ansiktet: Hvor ofte – og når – vasket man ansikt og hals? Var det vanlig å bruke kosmetikk? Hvem, når, hva og hvor meget?

Hel kroppsvask: Hvor ofte? Hva ble brukt (beskriv såpe, kluter, etc.)? Hvor fant kroppsvasken sted? Hvor ble kluter, håndklær, såper oppbevart? Hva ble brukt: talkum, parfyme, eau-de-cologne, deodorant o.l.? Hvor vanlig var det å fjerne hår under armene, på leggene, annet?

Håndvask: Hvor ofte – og når – vasket man hendene i løpet av dagen? Alltid etter do-besøk? Alltid før måltider? Hvor var vasken som ble brukt, hva slags såpe? Hvor nøye var man med å ha rene hender og negler i ditt miljø? Hva brukte man til stell av neglene (neglerenser, fil, saks, tang, tollekniv, osv.)?

Føttene: Hvor nøye var man med vask av føtter?

Bad: Fortell om kalde bad ute, om varme bad, dusj, badekar og badstue. Brukte dere offentlige bad?

5. Klær og sengetøy

Hvor ofte var det vanlig å skifte til rent undertøy og rene strømper? Hvor ofte ble det skiftet på sengene? Hvor ofte ble sengetøy luftet og banket? Hvordan ble senger redd opp om morgenen: Ble de luftet, ble det lagt på sengeteppe?

Ble undertøy og sengetøy kokt? Hvor?

6. Menstruasjon

Dette er selvsagt et emne som først og fremst angår kvinner, men vi vil også gjerne at menn forteller – dersom de har minner om episoder eller situasjoner fra barndom/ungdom.

Hvilke ord ble brukt i dagligtale? Fortell hvor du første gang fikk din kunnskap om menstruasjonen. Fortell om bind (eller tilsvarende) og om renhold av kropp og tøy. Var det særskilte ting man måtte passe på i denne perioden; ting man ikke burde gjøre? Hvorfor?

Den åpenhet man har i dag omkring menstruasjon står i skarp kontrast til holdninger for bare få år siden. Man mente at menstruasjon var forbundet med noe "urent", man skammet seg og iakttok forskjellige former for diskresjon osv.

Hvis du selv har erfart dette, fortell om opplevelsene.

7. Utøy og parasitter

I dette avsnittet ber vi deg fortelle om lus, lopper, veggdyr, skabb, skurv, kakerlakker og andre slike plageånder. Hvilke midler hadde man mot de forskjellige typer utøy? Hvordan mente man at man fikk slikt?

Hva slags middel ble brukt mot hodelus? Hadde dere lusekam?

Fortell også om innvollsorm, bendelorm o.l. – og om hvilke midler man brukte mot slikt. Hvordan mente man at man fikk slike parasitter i seg?

Hvordan så man på folk som hadde plager med utøy og parasitter? Gi gjerne eksempler på hvordan de ble omtalt.

8. Andre hygieniske forhold

Var det vanlig å bruke lommetørkle til hverdags? Hvis ikke, var det spesielle anledninger da lommetørkle ble brukt (når man var borte – eller bare til pynt)? Hvordan snøt man seg når man ikke brukte lommetørkle?

Spyttebakker var et kjent fenomen i eldre tider; ikke minst har de vært fremme i sammenheng med spredning av tuberkulose.

Har du selv opplevet at spyttbakker har vært i bruk? Hvor? Fortell også det du har hørt fra eldre slektninger. Var det vanlig at mannfolk spyttet, f.eks. på ovenen, i peisen eller i vasken?

Var det vanlig å koke såpe i din barndom? Fortell hvordan det ble gjort og hva denne såpen ble brukt til. Kokte man såpe under siste krig?

Hvis du har bodd i hus/leilighet med utedo: beskriv den. Var det et eget hus eller i forbindelse med annen bebyggelse? Var det bøtte? Hva tørket man seg med? Hvem hadde ansvaret for renhold og tømning? Hvor ofte ble doen tømt? Hvor ble den tømt?

Var det faste steder ute hvor man gikk når man bare skulle tisse? Ble det brukt nattpotter? Hvor stod de, hvem brukte dem, hvem tømte dem? Når tok det slutt? Forekom det at man tisset i vasken? Hvor i huset var den vasken? Gjaldt det både voksne og barn, kvinner og menn?

Hvor vanlig var det i din barndom å sove i samme seng? Sov barn sammen med søsken, foreldre, besteforeldre? Fortell også hva du har hørt fra eldre slektninger.

Når det gjelder renhold, vask og pottetrening av spebarn/småbarn: Hva er de største forskjellene mellom din ungdomstid og i dag?

Hvis du har hatt sengeliggende mennesker – gamle eller syke – i barndoms-hjemmet: Hvordan var den daglige vask, og hvem hadde ansvaret for den? Hvordan – og hvor ofte – foregikk kroppsvask? Hvordan løste man do-problemet?

Hvordan fikk man i din ungdom kunnskap om seksuallivet? Fortell om metoder for barnebegrensning. Fortell også om hygienisk standard, kunnskaper om overføring av kjønns-sykdommer og om hvilke forholdsregler man iakttok.

9. Kunnskaper og vurderinger: Renslighet og hygiene før og nå

Prøv å oppsummere dine tanker i forbindelse med dette emnet. Legg særlig vekt på hygieniske kunnskaper før og nå, krav til renslighet når det gjelder kropp og klær, oppfatninger av lukt samt genanse og blyghet i forbindelse med det personlige stell.

Hva er de største fremskritt? Hva synes du er mindre bra i dag?

Anne Moestue og Göran Rosander